

УДК 811.111'373.611-115

Алла ЛЯШИНА

РЕАЛІЗАЦІЯ СУФІКСАЛЬНОЇ МОДЕЛІ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті висвітлено деякі особливості функціонування системи суфіксації сучасної англійської мови у наукових текстах з економіки, юриспруденції та медицини. Установлено, що вивчення специфіки суфіксального словотворення в науковому стилі має принципове значення для раціональнішого відбору інвентаря суфіксів і тих суфіксальних моделей, знання яких сприяє швидшому засвоєнню лексики іноземної мови, що належить до тієї чи іншої галузі знань.

Ключові слова: суфікс, суфіксальна модель, словотворення, науковий стиль, інвентар суфіксів, продуктивність, уживаність, сполучуваність.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки увага дослідників усе більше зосереджується на вивченні функціонального аспекту мовних явищ, тобто мови в дії [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Різні галузі діяльності відбирають із загального запасу словотворчих моделей і побудованих у відповідності з ними слів саме ті, які найбільше відповідають тій чи іншій сфері спілкування [15, с. 242]. Тут виникає питання про стильову і тематичну диференціацію способів словотворення. Вивчення суфіксів у текстах різних типів дасть, на нашу думку, змогу виявити специфіку і межу розповсюдження тих чи інших суфіксальних моделей, їх питому вагу та значення в сучасній англійській мові, а також різні особливості суфіксів і суфіксальних утворень у текстах різних субмов науки [11, с. 54–56].

Утворення нових лексичних одиниць відбувається за певними словотворчими моделями, які склалися історично в певній мові. Важлива роль у формуванні похідних належить дериваційним афіксам. [9, с. 63–91].

Сучасна дериватологія, як зазначає у своїй статті В. В. Німчук, що остаточно оформилася як окрема галузь мовознавства, багато уваги приділяє проблемам, пов'язаним із механізмами афіксального словотвору [21, с. 26].

Огляд лінгвістичної літератури зі словотвору показує, що у більшості випадків лінгвісти обмежувалися висвітленням тих чи інших аспектів суфіксації [22, с. 3], але не проводився аналіз цілої системи суфіксації англійської мови у тому вигляді, як вона реалізується у мовленні. Основи функціонального підходу до аналізу словотворчих одиниць були закладені у роботах О. С. Кубрякової [16], М. М. Полужина [23; 24; 25], Е. А. Земської [13; 14], П. В. Царьова [26], А. Е. Левицького [20] та інших дослідників.

У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються особливостей функціонування системи суфіксації у сучасній англійській мові у тому вигляді, як вона реалізується у текстах наукового стилю.

Матеріалом дослідження слугували 132 758 дериватів, отримані з суцільних вибірок обсягом 1,5 мільйони слововживань, що репрезентують тексти наукового та функціонального стилю сучасної англійської літератури. З метою виявлення внутрішньостильової специфіки, що є наслідком впливу тематичної орієнтації тексту, використані суцільні вибірки економічного, юридичного та медичного тексту загальним обсягом 500 тисяч слововживань кожна. Проведене дослідження деяких особливостей функціонування системи суфіксації в сучасній англійській мові дало змогу виявити цілу низку кількісних і якісних характеристик цієї системи, які проявляються при аналізі наукових текстів. Дослідження також уможливило визначення закономірностей сполучуваності [10, с. 45–50; 12] основ різних частин мови та структурних типів із суфіксами. У наукових текстах сучасної англійської літератури загальним обсягом 1,5 млн. слововживань було проаналізовано 66 суфіксів і побудованих за їх участю 132 758 суфіксальних похідних і суфіксальних утворень.

У роботі підтверджується гіпотеза про те, що специфіка відбору суфіксальних засобів і особливостей їх сполучуваності з основами різних частин мови і структурних типів визначаються в межах наукової літератури належністю до того чи іншого тематичного контексту. Таким чином, функціонування суфіксів характеризується чітко вираженою специфікою у поділі наукових текстів з певних галузей знань: економіки, юриспруденції, медицини і т. ін. Це проявляється перш за все у тому, що частота використання похідних, які включають суфікси, у текстах різної тематичної орієнтації не тільки неоднакова, але й характеризується чітко окресленими квантитативними характеристиками. Індекс суфіксації, який обчислюється кількістю суфіксальних конструкцій у тексті з 1000 слів [17, с. 100], у наукових текстах з юриспруденції складає $\approx 103,5$, у текстах з економіки $\approx 95,3$, у текстах з медицини $\approx 67,2$. Середній індекс суфіксації для наукової літератури складає $\approx 88,7$. Наведені факти свідчать про те, що у спеціальних контекстах суфіксальні похідні складають важливу частину термінологічної лексики відповідних наук і галузей знань.

Текст кожної тематичної орієнтації має виражену тенденцію надавати перевагу вживанню тих чи інших суфіксів при утворенні

суфіксальних загальнозживаних слів і термінів. Однак висока продуктивність тих чи інших суфіксів у певному тематичному контексті ще не означає, що всі вони однаковою мірою активності беруть участь у термінологічному словотворенні. Так, наприклад, такі зживані суфікси, як *-able/-ible*₂, *-ness*, *-ant/-ent*₂, *-ic*, *-ive*₂, які виділяються високою частотою використання у переважній більшості досліджуваних текстів, беруть незначну участь у термінологічному словотворенні. І навпаки, менш продуктивні і менш зживані суфікси *-age*₁; *-ary*, *-cy*₁, *-ism*₁, *-ist*; *-ory*₂; *-ship*₃, як виявилось, є досить активними в утворенні різного роду термінів (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Найзживаніші суфікси, які відіграють незначну роль
у термінологічному словотворенні**

№	Суфікси	Юридична література		Економічна література		Медицина література	
		Частота вживання	Приклади	Частота вживання	Приклади	Частота вживання	Приклади
1	-able/-ible ₂	—	—	1085	admirable comfortable desirable fashionable honorable	—	—
2	-ant/-ent ₂	991	sufficient significant convenient independent confident	—	—	—	—
3	-ic	—	—	—	—	2149	Realistic dynamic automatic academic dramatic
4	-ive ₂	—	—	—	—	2226	retrospective effective instructive negative progressive
5	-ness	—	—	1275	carelessness completeness carelessness deafness readiness	—	—

За сполучуваністю з кількістю основ суфікси поділяються на малопродуктивні, продуктивні і високопродуктивні [18, с. 67–85]. Дослідження показало, що продуктивність кожного суфікса більшою мірою обумовлена конкретним типом тексту, в якому він функціонує.

Аналізуючи основи, з якими сполучуються суфікси, слід відмітити, що належність основ до певної частини мови і їх структурний тип є тими факторами, які сприяють чи, навпаки, обмежують їх

сполучувальну здатність. Що стосується частини мови основ, то у переважній більшості текстів, головну роль відіграють дієслівні основи, складаючи $\approx 50\%$.

За кількістю основ, які сполучуються із суфіксами, можна судити про те, які з них належать до нерозповсюджених (нетипових), розповсюджених (типових) і широко розповсюджених (досить типових) [19]. Кожний конкретний тип тексту характеризується своїм власним набором уживаних суфіксів, частота вживаності яких переважає 500 разів у кожному з досліджуваних текстів обсягом 500 тис. слововживань. У відповідності з цим порогом уживаності було виділено набір з 10 найуживаніших суфіксів, який маркує кожний із досліджених текстів (див. таблицю 2).

Таблиця 2

**Десять найуживаніших суфіксів, які функціонують
у текстах різної стильової та тематичної орієнтації**

№	Наукова література						Художня проза	
	Юриспруденція		Економіка		Медицина		Суфікси	приклад
	суфікси	приклад	суфікси	Приклади	Суфікси	приклад	Суфікси	приклад
1	- ation/ -ion ₁	declaration ratification	-ation/ -ion ₁	Qualification Foundation	-ation/ -ion ₁	operation inflammation	-ation/ -ion ₁	invitation exhibition
2	-al	constitutional criminal	-er/ -or	Employer Debtor	-ly	endoscopically postoperatively	-ly	helplessly exactly
3	- ment ₁	agreement punishment	-al	Financial Additional	-al	arterial miocardial	-ed ₂	satisfied tired
4	-ly	illegally constitutionally	-ment ₁	Payment Investment	-ive ₂	effective postoperative	-ness	weakness unworthiness
5	-er/ -or	lawyer elector	-ly	Legally Financially	-ic	neurologic systolic	-al	commercial professional
6	-ity/ -ty	majority eligibility	-ity/ -ty	Liability Priority	-ity/-ty	mortality hypertensivity	-er/-or	reporter receiver
7	-ant/ -ent	defendant independant	-ing ₁	Accounting Selling	-ment ₁	treatment measurement	-ment ₁	settlement appointment
8	-ic	postmaterialistic democratic	-ic	Economic Periodic	-ure ₁	pressure failure	-able/ -able ₁	comfortable valuable
9	-ive ₁	executive representative	-ness	Business Effectiveness	-ing ₁	vomiting bleeding	-ful ₁	faithful ungrateful
10	-y ₄	discovery inquiry	-ance/ -ence ₂	Insurance Correspondence	-ive ₁	laxative congestive	-y ₁	guilty lucky

Однак у жодному тексті вся група з 10 найуживаніших суфіксів не повторюється у повному складі. Це дає змогу говорити про те, що кожний тематичний контекст наукової літератури відмічений своїм власним і неповторюваним набором тих чи інших суфіксів, які забезпечують його словотворчу своєрідність. Наведені факти свідчать

про здатність цілої низки суфіксів маркувати тексти різних субмов науки.

Дані дослідження показали, що кожний конкретний тип тексту впливає на кількість, наповнюваність та вживаність суфіксальних структурних моделей та утворень. Значення, яке мають суфікси у процесі їх функціонування, обумовлено лексико-граматичною, а іноді й структурною належністю твірних основ.

Отже, функціонування системи суфіксації ми вивчали в термінах продуктивності/непродуктивності, вживаності/невживаності, репрезентативності / нерепрезентативності. Уведення цих характеристик з точно обмеженими кількісними величинами дає змогу уникнути суб'єктивізму в описі функціональних характеристик суфіксальних моделей і утворень, а також керуватися при їх класифікації певними чітко окресленими кількісними параметрами.

У результаті дослідження виявилось, що суфікси в сучасній англійській мові дійсно відіграють значну роль у системі словотворення. Особливо це стосується текстів наукової літератури, де вони дуже широко використовуються для передачі різних значень. Головними особливостями функціонування суфіксів, виявленими в цьому дослідженні, є ті їхні ознаки, за якими можна визначити належність тексту до тієї чи іншої тематики.

Отримані дані про квантитативні характеристики функціонування системи суфіксації в текстах різної тематичної належності будуть сприяти, на нашу думку, уточненню і розширенню знань про стилістично-функціональну характеристику суфіксів сучасної англійської мови.

Вивчення специфіки суфіксального словотворення в науковому стилі має принципове значення для раціональнішого відбору інвентаря суфіксів і тих суфіксальних моделей, знання яких сприяє швидшому засвоєнню лексики іноземної мови, яка належить до тієї чи іншої галузі знань. Тому створення системи вправ, які можуть передбачати як роботу над ізольованими похідними словами, так і над словами у контексті, повинно бути спрямоване в першу чергу на засвоєння тих особливостей суфіксального словотворення, які характерні для текстів даної галузі науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений / В. М. Алпатов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 368 с.

2. Амирова Т. А. Очерки по истории лингвистики / Т. А. Амирова, Б. А. Ольховикова, Ю. В. Рождественский. – М. : Наука, 1975. – 559 с.
3. Андреев Н. Д. Статистико-комбинаторные методы в теоретическом прикладном языковедении / Н. Д. Андреев. – Л. : Наука, 1967. – 403 с.
4. Аракин В. Д. О лексической сочетаемости / В. Д. Аракин // К проблеме лексической сочетаемости: сб. статей. – М. : Изд-во Мос. гос. пед. ин-та, 1972. – С. 5–12.
5. Арапов М. В. Квантитативная лингвистика / М. В. Арапов. – М. : Наука, 1988. – 183 с.
6. Арнольд И. В. The English Word. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – 3-е изд. – М. : Высшая шк., 1986. – 296 с.
7. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
8. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд. – М. : Высшая шк., 1991. – 140 с.
9. Бартков Б. И. О статусе некоторых постфиксальных словообразовательных формантов в современном английском языке / Б. И. Бартков // Особенности аффиксального словообразования в терминосистеме и норме. – Владивосток, 1979. – С. 63–91.
10. Беляева Т. М., Хомяков В. А. Суффиксальное словообразование в американском просторечии / Т. М. Беляева, В. А. Хомяков // Системное описание лексики германских языков : межвуз. сб. – Вып. 4. – Л. : Изд-во гос. ун-та. – 1981. – С. 45–50.
11. Береснев С. Д. О взаимоотношении субъязыков и функциональных стилей / С. Д. Береснев // Филологические науки. – 1981. – № 6. – С. 53–59.
12. Богуславский И. М. Сфера действия лексических единиц / И. М. Богуславский. – Л. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
13. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М., 1992.
14. Земская Е. А. Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис / Е. А. Земская, М. В. Китайгородская, Е. Н. Ширяев. – М., 1981.
15. Кожина М. Н. Научный стиль / М. Н. Кожина // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Гл. ред. М. Н. Кожина. – М. : «Флинта» ; «Наука», 2003. – С. 242–248.

16. Кубрякова Е. С. Производное как особая единица языка / Е. С. Кубрякова // Теория языка. Англистика. Кельтология. – М., 1976.
17. Кубрякова Е. С. О путях изучения типологических особенностей языка в области словообразования / Е. С. Кубрякова // Структурно-типологическое описание современных германских языков : сборник. – М., 1966. – С. 100.
18. Кубрякова Е. С. О понятии словообразовательного правила / Е. С. Кубрякова // Актуальные вопросы дериватологии и дериватографии. – Владивосток, 1986. – С. 67–85.
19. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1974. – 319 с.
20. Левицкий А. Е. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А. Е. Левицкий. – К., 1998.
21. Німчук В. В. До питання про афіксальний словотвір / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 26–32.
22. Нуруллова С. Ш. Прагматические аспекты функционирования словообразовательных аффиксов современного английского языка : дисс. ... канд. филол. наук / С. Ш. Нуруллова. – М., 1991. – 178 с.
23. Полюжин М. М. Особенности функционирования системы префиксации в современном английском языке : дисс. ...канд. филол. наук. – М., 1975.
24. Полюжин М. М. Функциональное словосложение и префиксальные ономаσιологические категории в английском языке / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород, 1997.
25. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. – Ужгород, 1999.
26. Царев П. В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / П. В. Царев. – М., 1986.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2012

А. ЛЯШИНА

РЕАЛИЗАЦИЯ СУФФИКСАЛЬНОЙ МОДЕЛИ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье изложены некоторые особенности функционирования системы суффиксации современного английского языка в научных текстах по экономике, юриспруденции и медицине. Установлено, что изучение специфики суффиксального словообразования в научном стиле имеет принципиальное значение для более рационального отбора инвентаря суффиксов и тех суффиксальных моделей, знание которых способствует более быстрому усвоению лексики иностранного языка той или иной отрасли знаний.

Ключевые слова: суффикс, суффиксальная модель, словообразование, научный стиль, продуктивность, частотность, сочетаемость.

A. LYASHINA

FUNCTIONING OF SUFFIXATION IN MODERN ENGLISH SCIENTIFIC LITERATURE

Some peculiarities of the functioning of suffixation in scientific texts in Economics, Jurisprudence and Medicine are described in the article. It has been found out that studying suffixation specificity in scientific style plays an important role in the process of learning terminology.

Key words: suffix, suffix model, word-formation, scientific style, productivity, frequency of usage, combinability.

УДК 811.161.2'37(043.3)

Юлія МАКАРЕЦЬ

КОНТЕКСТУАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙ (на матеріалі української публіцистики поч. ХХІ ст.)

Статтю присвячено з'ясуванню типів перифразових найменувань залежно від ступеня зумовленості їх семантики контекстом уживання. Розглянуто перифрази, які поза контекстом стають асемантичним сполученням слів, набувають невизначеної (аморфної) семантики або можуть залишатися зрозумілими реципієнтам.

Ключові слова: перифраз, перифразові номінації, фразеологічний перифраз, вторинна номінація.

У контексті вивчення вторинної номінації предметів засобами перифрастики увагу дослідників неодноразово привертала проблема особливостей зв'язку перифразових номінацій із контекстом, у якому вони вжиті. У своїх наукових розвідках до неї зверталися Г. М. Моложай [5], Л. М. Синельникова [9], І. Ю. Кобилянський [3], М. П. Коломієць [4], Є. С. Регушевський [8], Б. А. Новиков [7], Г. П. Євсєєва [2], Т. І. Битева [1] та ін. Дослідники одностайні у твердженні, що перифразові найменування існують лише в певному контексті (його варто витлумачувати не тільки як словесне оточення, а й як соціально-економічні, політичні, культурні та інші особливості ситуації спілкування), який є необхідним середовищем їхнього функціонування, головним ключем до розкриття їхнього значення: «Особливості її [перифрази] семантики, формальної структури, специфіка семасіологічної структури... роблять її, з одного боку, максимально автономною одиницею в плані семантичної достатності, а з іншого – у буквальному розумінні контекстуально зумовленою» [1, с. 134]. Тому поза контекстом перифраз втрачає свою семантичну